

Κάρολον, διέτρεξε μετ' αὐτῶν τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἀνατολήν, ἔκαμε μυρίας παρεκβάσεις, ἔφερε τὸν λόγον ἐπὶ τῆς γαλλικῆς στιχουργίας... ὠμίλησεν ἐπὶ δύο ὥρας τέλος πάντων καὶ εἰς διαφόρους γλώσσας, ἃς διεσπάραττεν ἀνηλεῶς. Ἀλλὰ τὸν ἐνόουν θαυμασιῶς. Ὁ τόνος τῆς φωνῆς του, αἱ χειρονομίαι, ἡ νευρικὴ ταραχὴ ὑφ' ἧς κατείχετο, ἐξέφραζον ἄριστα τὰ νοήματά του. Καὶ θλίβων ἔπειτα τὴν χεῖρά μου μ' εὐχαρίστησε διότι τῷ εἶχα σώσει, ὡς ἔλεγε, τὴν ζωὴν. Τοιοῦτος πάντοτε ἐνθουσιασμὸς κατελάμβανε τὴν ἀγαθὴν του ψυχὴν. Διότι ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἀγαθὸς ὁ Ἄνδρσεν καὶ οὐδεὶς ποτε τὸν ἤκουσε νὰ κακολογῇ ὅθεν καὶ πάντας εἶχε φίλους. Ἄγνωστα κοράσια καθ' ἐκάστην τῷ ἔγραφον ἐπιστολάς καὶ τὸν εὐχαρίστων διὰ τὰ διηγήματα, τὰ ὁποῖα συνέγραφε. Ἦτο δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ εὐσεβέστατος ἄν καὶ εἶχεν ἀμφιβολίας τινὰς περὶ τινὰ ζητήματα τῆς θεολογίας. Περὶ τὴν ὥραν τὴν ἐσχάτην, εὐρισκόμενος ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου προσεκάλεσε παρ' αὐτῷ καθηγητὴν τινὰ τῆς θεολογίας καὶ τῷ ἐξέφρασε τὰς ἀμφιβολίας του ἐρωτῶν αὐτὸν ἂν καὶ οὕτως ἠδύνατο νὰ σωθῇ. Ὁ καθηγητὴς τὸν διεβεβαίωσεν ὅσον ἠδύνατο, προσθεὶς ὅτι δὲν σώζει μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐκρίνεια. «Μ' ἐλάφρυνες ἀπὸ μεγάλου βάρους», τῷ εἶπεν ὁ Ἄνδρσεν καὶ ἐκοιμήθη τὸ ὕστατον.

Ἀπέθανε τῇ 4 Αὐγούστου 1875 ἐκ νοσήματος τοῦ ἥπατος εἰς τὴν ἐξοχικὴν οἰκίαν φίλου τινος, ὅστις πολὺ τὸν περιποιήθη κατὰ τὰς ἐσχάτας του ἡμέρας.

Δὲν θὰ περιγράψω τὴν κηδείαν του· λέγω μόνον ὅτι ὁ θάνατός του ἐνομήσθη κοινὸν πένθος. Οἱ Δανοὶ πάντες, ἀπὸ τοῦ βασιλέως μέχρι τῶν τέκνων τοῦ ἐπαίτου, ἀνήρησαν σφάγους ἀνθέων περὶ τὸ φέρετρον τοῦ πολυκλαύστου νεκροῦ. Καὶ τότε ἐγνώσθη ὅτι ἀλήθειαν ἔλεγεν ὅταν ἔλεγε μετὰ τόσης χαρᾶς καὶ ἀφελείας: «Ὅλοι μὲ ἀγαποῦν.

Σ. Κ. Σ.

ΤΟ ἌΛΑΣ

Ἐρανίσμα ὑλᾶ **

Δὲν φαντάζονται ἴσως ἐπακριβῶς οἱ ἡμέτεροι ἀναγνώσται ὅποιον σπουδαῖον μέρος κατέχει καθ' ὅλου ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διατροφῇ τὸ ἄλας. Τὸ ἄλας, λέγουσιν ἴσως τινὲς, εἶνε ἐν ἄρτυμα ὅπως τόσα ἄλλα, ὅπως τὸ πεπερί π. χ., τοῦ ὁποίου ἡ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐάρεστοι γυῖσις καθίστα τὰ φαγητὰ νοστιμώτερα καὶ οὐδὲν πλέον ἢ ἡ χρῆσις αὐτοῦ εἶνε μᾶλλον πολυτέλεια παρὰ ἀπολύτου ἀνάγκης ἀπαιτήσις.

Καὶ ὅμως, εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι τὸ ἄλας εἶνε ἀπολύτως ἀπαραίτητον εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τόσον ἀπαραίτητον ἴσως, ὅσον ὁ ἀήρ ἢ τὸ ὕδωρ, διότι ἂν θελήσῃ τις νὰ τραφῇ διὰ φαγη-

τῶν παντάπασιν ἐστερημένων ἄλατος ἐπὶ πολὺ χρόνον, θὰ ἀδυνατίσῃ βαθμηδὸν καὶ τέλος θ' ἀποθάνῃ.¹

Δὲν ὠρίσθη μὲν εἰσέτι καθαρῶς τίνι τρόπῳ ἐπιδρᾷ τὸ ἄλας ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι εἶνε ἀδύνατον ἄνευ αὐτοῦ νὰ ζήσωμεν.

Ταῦτα τοῦ ἄλατος τὰ προσόντα ἐγνώσθησαν ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων καὶ ὑπὸ πάντων τῶν λαῶν τῆς γῆς, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἄλας ἐθεωρήθη ἀνεκὰθεν ὡς τι πρᾶγμα πολλῆς τιμῆς ἄξιον. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς καὶ σήμερον παρ' ἡμῖν καὶ τοῖς λοιποῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, τὸ ἄλας ἐθεωρήθη ὡς σύμβολον τῆς φιλοξενίας. «Ἐφάγαμεν μαζὶ ψωμί καὶ ἄλατι», λέγει καὶ τὸ κοινὸν λόγιον.

Εἰς τὰς χώρας, ἐνθα εἶνε σπάνιον τὸ ἄλας, μεταχειρίζονται αὐτὸ ὡς νόμισμα· ἐκ τοῦτου δύνανται τις νὰ εἰκάσῃ περὶ τῆς ἀποδιδόμενης αὐτῷ ἀξίας. Εἰς τινὰ μέρη τοῦ Σουδάν λ. χ. αἱ συναλλαγαὶ γίνονται διὰ τεμαχίων ἄλατος. Ἄλλ' ἡ θεία Πρόνοια, ἢ περὶ παντὸς ὅ,τι ἀναγκαῖοι εἰς τὸν ἄνθρωπον πατρικῶς μεριμνῶσα, πανσόφως ἐγκατέσπειρε τόσον ἀφθόνως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς τὸ πολυτίμον τοῦτο προῖον καὶ ὀλίγισται εἶνε αἱ χώραι αἱ στερούμεναι αὐτοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ θάλασσα ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ ἀνεξάντλητον προμήθειαν, ἔπειτα αἱ πηγαὶ καὶ αἱ λίμναι αἱ ἄλμυραι, αἱ συχνὰ ἀπαντῶμεναι εἰς τὰ μέρη τὰ πολὺ ἀπέχοντα τῆς θαλάσσης, τέλος ὑπὸ τὴν γῆν εὐρίσκομεν ἄπειρα κοιτάσματα ὄρυκτοῦ ἄλατος. Ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν ἀποκλειστικῶς θαλάσσιον ἄλας καταναλίσκεται, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχέων πῶς τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν θαλασσιῶν ὑδάτων.

Τὸ ἄλας εὐρίσκεται ἐν τῷ ὕδατι διαλελυμένον, ἐξάγεται δὲ διὰ τῆς ἐξατμίσεως. Πρέπει λοιπὸν ἢ ἐξάτμισις αὕτη νὰ γείνη κατὰ τρόπον ὅσον ἐνδέχεται οἰκονομικῶν καὶ τοῦτο γίνεται εἰς τὰς ἀλυκάς.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὀμιλήσωμεν περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξάγεται τὸ ἄλας, καλὸν νομίζομεν νὰ παρενείρωμεν ἐνταῦθα τὰ περὶ τῶν ἀλυκῶν καθ' ὅλου παρ' ἡμῖν, ἐρανιζόμενοι ταῦτα ἐν ὀλίγοις ἐκ τῶν παρὰ τοῦ κ. Γ. Λοιδωρῆ, εἰσηγητοῦ ἐν τῷ παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν τμηματικῶν Μεταλλείων, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκδοθεῖσαν Στατιστικῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν ἐξορυσσομένων ὄρυκτων καὶ μεταλλευμάτων ἐν Ἑλ-

1. «Τὸ ἄλας, λέγει ὁ ἱατρὸς Τριπέ, εἶνε τὸ κάλλιστον ἄρτυμα.»

Ἄλλως τε εἰς τὰς φυλακὰς παρετηρήθη ὅποια ἀποτελέσματα δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ἡ στέρησις τοῦ ἄλατος. Φυλακισμένος τις ἐπὶ δύο μῆνας στερηθεὶς ἄλατος ἐφθέριασε. Μία δ' ἐκ τῶν αἰτιῶν αἰτινας ἠνάγκασαν τοὺς πολιορκουμένους ἐν Μίτσο κατὰ τὸ 1870 νὰ παραδοθῶσιν ἦτο καὶ ἡ στέρησις τοῦ ἄλατος, οὗ τινος μία λίτρα ἔφθασε κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πολιορκίας ἀπὸ 90 λεπτὰ εἰς 18 φράγκα.

ξάγεται δι' άντλίας ἐκ τοῦ ὄρυχθίου καὶ ὑποβάλλεται εἰς ἐξάτμισιν.

Ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχουσι κοιτάσματα τινὰ ὄρυκτου ἄλατος, τὰ ὁποῖα ἐξορύσσονται εἴτε διὰ στοῶν ὑπογείων, εἴτε, ὡς εἶπομεν, διὰ τῆς εἰσροῆς τοῦ ὕδατος. Τὰ κυριώτατα τῶν κοιτασμάτων τούτων ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς νομοῖς τῶν κάτω Πυρηναιῶν, τοῦ Μοσέλλα, τῆς Μέρθης καὶ ἀλλαχού.

Ἄλλὰ ταῦτα οὐδὲ κἀν δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ θαυμαστά κοιτάσματα τοῦ ὄρυκτου ἄλατος τῆς Γαλλικίας. Ἐκεῖ τὸ ἄλας σχηματίζει στρώματα πολλῶν ἑκατοντάδων μέτρων πάχους καὶ κατέχει ἀπέραντον ἔκτασιν. Τὰ ἐν Wieliczka μεταλλεῖα τοῦ ἄλατος ἐκτείνονται ἐπὶ 3 χιλιομέτρων μῆκος καὶ πλεόν τοῦ ἐνὸς χιλιομέτρου πλάτος, τὸ δὲ ἐν αὐτοῖς συμπαγῆς κοιτάσμα τοῦ ἄλατος ἔχει πάχος 340 μέτρων. Ὅμοίως περίπου διαστάσεις ἔχουσι καὶ τὰ μεταλλεῖα τὰ ἐν Bochnia. Καὶ ἐν Wieliczka καὶ τὰ ἐν Bochnia μεταλλεῖα εἶνε ἰδιοκτησία τοῦ Αὐστριακοῦ στέμματος, παράγουσι δὲ ἐτησίως πολλὰς χιλιάδας κανταρίων ἄλατος.

«Υπελογίσθη, λέγει ὁ κ. Baden ἐν τῷ περὶ ἄντρων καὶ σπηλαιῶν περισπουδάστῳ αὐτοῦ συγγράμματι, ὅτι διὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τις τοὺς ἀτελευτήτους λαβυρίθους τῶν στοῶν, τῶν αἰθουσῶν, τῶν ἀποθηκῶν, ἃς ἐγκλείουσι τὰ μεταλλεῖα τῆς Wieliczka, ἔπρεπε νὰ διατριφῆ τέσσαρας ἑβδομάδας ὑπὸ τὴν γῆν καὶ νὰ περιπατῆ ὀκτὼ ὥρας καθ' ἑκάστην. Τὸ ὀλικὸν μῆκος πασῶν τῶν στοῶν ὑπολογίζεται εἰς 432 χιλιομέτρα.

»Ἐν ἐκ τῶν περιεργότερων ἐντὸς τῶν ἀχανῶν ἐκείνων κοιλωμάτων, ἅτινα ἀντανακλῶσι πανταχόθεν ὡς τὸ κρύσταλλον τὴν λάμπην τῶν λύχνων καὶ τῶν λαμπάδων, εἶνε τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου, κείμενον εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο εἶνε ἐσκευασμένον ἐν αὐτῷ τῷ μεταλλεῖῳ καὶ σύγκειται ὅλον ἐξ ἄλατος· ἡ ἀγία τράπεζα, τὰ ἀγάλματα, αἱ στήλαι, ὁ ἄμβων, τὰ κοσμήματα, τὰ πάντα εἶνε ἐξ ἄλατος.

»Εἰς τὸ δεῦτερον πάτωμα, (μεταχειριζόμεθα τὴν λέξιν πάτωμα ἵνα εὐκρινέστερον δηλωθῆ τὸ πρᾶγμα), βλέπει τις λίμνην 160 μέτρων μῆκους καὶ 12 βάθους, σχηματισθεῖσαν ἐξ ἐνσταλαγμῶν. Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὰ μεταλλεῖα οὐδέποτε παραλείπουσι νὰ διατρέξωσιν ἐν λέμβῳ τὴν λίμνην ταύτην. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ ψηλαφητοῦ σκότους ὑποτρέμον φῶς τῶν λαμπάδων, ἡ ἐν σιγῇ ἐπὶ τῶν ἀκινήτων ὑδάτων οἰονεὶ ὀλισθαίνουσα λέμβος, αἱ ἐκρήξεις τῆς πυρίτιδος διαρρηγνυούσης καὶ ἀποκοπτούσης μεγάλους ὄγκους ἄλατος, διεγείρουσιν ἐν τῇ ψυχῇ τὴν ἰδέαν ὑποχθονίου τινὸς κόσμου καὶ τρόμου θρησκευτικοῦ καὶ μυστηριώδους πληροῦσιν αὐτήν.

»Πολλάκις ἔσχον χώραν ἐν τοῖς ἐν Wieliczka μεταλλεῖσι λαμπραῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι, ἐξ ὧν

εἶνε μάλιστα μνήμη ἀξία ἡ γενομένη ἐν ἔτει 1624, ἕνεκα τοῦ γάμου τῆς βασιλίσσης Σοφίας, συζύγου Βλαδισλάου τοῦ Ἰαγελλῶνος. Ὁσάκις ἄλλως μέλος τι τοῦ Αὐτοκρατοκοῦ Οἴκου τῆς Αὐστρίας ἐπισκέπτεται τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα ἀλατορυχεῖα, τὰ κοσμοῦσι πολυτελέστατα διὰ τὴν περίστασιν καὶ λαμπρῶς τὰ φωτίζουσι. Κάτοπτρα, πολυέλαιοι, παραπετάσματα διατίθενται ἐν εὐρυτάτῃ καὶ κανονικῇ αἰθούσῃ· κυκλοτερῆς στοὰ ὑποβασταζομένη ὑπὸ στηλῶν ἐξ ἄλατος εἶνε ὠρισμένη διὰ τὴν μουσικὴν, ἧς τὰ γλυκύφθογγα μέλη ἐμποιοῦσι παράδοξον ἐντύπωσιν ὑπὸ τοὺς ἠχήμετας ἐκεῖνους θόλους.

»Ἡ ζωηροτέρα φαντασία δύναται μόλις νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοιοῦτου θεάματος, ὕπερ βλέπων τις νομίζει ὅτι ἐγένοντο πρᾶγμα τὰ παραμύθια τῶν *Neráidων*.

Ἔθεν τὰ μεταλλεῖα ταῦτα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς καὶ πολυεδεῖς δημοτικὰς παραδόσεις. Διηγεῖτο ὁ λαὸς ὅτι οἱ ἐκεῖ ἐργαζόμενοι ἦσαν μοιραίως καταδεδικασμένοι νὰ μὴ ἐπανίδωσι τοῦ ἡλίου τὸ φῶς. Ὅτι μόλις ὑπὸ τὴν γῆν καταβάντες αὐτοὶ τε καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν ἀπετέλουν φυλὴν ὑποχθόνιον ἧτις ἐγεννᾶτο, ἔζη καὶ ἀπέθνησκεν ἐκεῖ κάτω, εἰς τὸ σκότος τὸ βαθύτατον.

Ἄγνωστον εἶνε πότε πρῶτον ἀπεκαλύφθησαν τὰ κοιτάσματα ταῦτα τῶν Καρπαθίων· ἤξεύρομεν μόνον ὅτι ἐξωρύσσετο ἐκεῖθεν ἄλας ἤδη κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα. Δημοτικὴ τις παράδοσις, ἣν ἀναφέρει ὁ Ἀδάμ Στρέλλερ, ἀποδίδει τὴν πρῶτην αὐτῶν εὐρεσιν εἰς περίεργον συμβεβηκός.

«Ἡ ἡγεμονίς τῆς Οὐγγαρίας Κουνηγόνδη, μνηστὴ Βολεσλάου τοῦ Ἁγιοῦ, βασιλέως τῆς Πολωνίας, δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῆ οὐδεμίαν προίκα παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς οὔτε εἰς χρυσὸν, οὔτε εἰς ἄργυρον, πορευομένη ὅμως εἰς Πολωνίαν διέβη διὰ τῶν μεταλλείων τῶν ἀλάτων τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἔρριψεν ἐκεῖ τὸν νυμφικὸν τῆς δακτύλιον. Μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Κρακοβίαν, ἡ Κουνηγόνδη ἐζήτησε νὰ τὴν ὀδηγήσωσιν εἰς Wieliczka καὶ διέταξε ν' ἀνασκάψωσι τὴν γῆν ἐνώπιόν της. Ἡ διαταγὴ ἐξετελέσθη, ἀπεκαλύφθη δὲ μεταλλεῖον ἄλατος πλουσιώτατον. Εἰς τὸ πρῶτον τεμάχιον ἄλατος, ὕπερ ἐξωρύχθη, ἀνευρέθη ὁ δακτύλιος τῆς ἡγεμονίδος.»

Ἐν Ἰνδίας ὑπάρχουσι κοιτάσματα ὄρυκτου ἄλατος σπουδαιώτερα ἔτι τῶν ἐν Γαλλίᾳ· καλοῦνται δὲ ταῦτα Σειρὰ τοῦ Ἄλατος καὶ ἀποτελοῦσι πρᾶγματι σειρὰν ὁρέων 200 χιλιομέτρων μῆκους.

Τὸ ἄλας λοιπόν, τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο εἰς τὸν ἄνθρωπον ἄρτυμα, τόσον ἀφθόνως διεχύθη ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε οὐδεὶς εἶνε φόβος μήποτε τυχὸν ἐκλείψῃ.